

Strategiegebruik van daders, slachtoffers en dader-slachtoffers bij pesten

Maartje Keeris (4048296)

Charlotte Marée (3684792)

Bronwynn Sterkenburg (3812588)

**Begeleidster: Mw. Dr. Marjolijn Vermande
Bachelorthesis pedagogiek – Universiteit Utrecht**

5 juni 2014

Abstract

Objective: This research aims to determine whether bully-victims use other strategies to receive resource control compared to bullies, victims and a neutral group of children in the first class of secondary school. **Method:** A sample of school children from the first class of secondary school was assessed and scored on several variables (strategy use, resource control, perceived popularity, self-perceived social competence and self-esteem) with help of computer surveys. Used methods were self-reported and with peer-nominations that were completed under the supervision of research assistants. **Results:** Results were found using a multivariate analysis. A Games-Howell post hoc analysis was used to compare the bullying categories with each other. **Conclusion:** Bullies use the most strategies and have the highest perceived popularity, resource control and self-esteem. Victims have low scores on these variables. Bully-victims score between the results of bullies and victims.

Key Words: *bully-victims, coercive strategy, prosocial strategy, resource control, perceived popularity, self-perceived social acceptance and self-esteem.*

Pesten is een wereldwijd voorkomend fenomeen op de basisschool en middelbare school (Harel-Fisch et al., 2011; Nansel et al., 2001). Het is van belang om een onderscheid te maken tussen pesten en plagen. Plaaggedrag wordt door Warm (1997) omschreven als relatief vriendelijk met een speelse insteek, waar gemakkelijk onderuit te komen is. Plagen wordt pesten wanneer dit herhaaldelijk plaats vindt en het een vernederend karakter krijgt. Dit herhaaldelijk plagen leidt tot stress bij het slachtoffer (Miller, 1982; Nansel et al.). Salmivalli en Peets (2009) en Vermande, Meulen, Aleva, Olthof en Goossens (2011) stellen dat er bij pesten sprake is van drie kenmerken. Ten eerste heeft de dader de intentie om schade toe te brengen aan het slachtoffer. Ten tweede vindt het pestgedrag herhaaldelijk over een langere periode plaats. Ten derde is er sprake van een machtsverschil tussen dader en slachtoffer. Pesten is dus een vorm van agressie, maar niet elke vorm van agressie tussen kinderen kan worden beschouwd als pesten (Reijntjes et al., 2013; Vermande et al.). Pesten komt voor in alle groepen die gedurende een langere periode bij elkaar zijn (Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman, & Kaukiainen, 1998). Pesten wordt gezien als een poging om een hogere status te verwerven en te behouden (Olthof, Goossens, Vermande, Aleva, & Van der Meulen, 2011; Salmivalli & Peets).

In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen direct en indirect pesten. Direct pesten kent een fysieke (o.a. slaan of iemands spullen kapot maken) en een verbale vorm (o.a. iemand beledigen of uitschelden). Bij indirect pesten gaat het om het aantasten van iemands sociale relaties en reputatie (o.a. roddelen of lelijke dingen zeggen over andere kinderen) (Björkqvist, Lagerspetz, & Kaukiainen, 1992; Borg, 1999).

Geschat wordt dat 15 tot 25% van de kinderen dader of slachtoffer van pesten is. Hiernaast geeft de helft van de kinderen die pesten aan dat zij ook zelf gepest worden (Veenstra et al., 2005). Deze groep kinderen wordt door verschillende auteurs dader-slachtoffers (*bully-victims*) genoemd (Olweus, 1993; Perren & Alsaker, 2006; Sekol & Farrington, 2010). Veel andere studies hebben veel lagere percentages (< 5%) voor dader-slachtoffers gevonden (Schwartz, 2000; Solberg & Olweus, 2003, Solberg, Olweus, & Endersen, 2007).

Op dit moment is er nog weinig bekend over het gedrag van dader-slachtoffers (Perren & Alsaker, 2006; Schwartz, 2000). Zij hebben, net als slachtoffers, emotionele problemen en moeite met emotieregulatie (Schwartz). Daarnaast hebben zij, net als daders, gedragsproblemen (Leiner et al., 2014) en zijn zij agressief (Veenstra et al., 2005). Agressieve kinderen hebben volgens Veenstra et al. een hogere kans om een dader-slachtoffer of een dader te zijn en minder kans om niet betrokken te zijn bij pesten. Jongens zijn vaker dader-slachtoffer dan meisjes (Pellegrini, Bartini, & Brooks, 1999; Schwartz, Proctor, & Chien, 2001; Solberg et al., 2007). Uit onderzoek van Nansel et al. (2001) en Veenstra et al. blijkt dat daders ook vaker jongens zijn. Slachtoffers

blijken juist vaker meisjes te zijn (Veenstra et al.). Er is nog weinig onderzoek gedaan naar of daders, slachtoffers en vooral dader-slachtoffers uit de brugklas op dezelfde manier gebruik maken van strategieën om een hogere status en meer sociale competentie te verkrijgen als kinderen uit de bovenbouw van de basisschool.

Strategieën voor het verkrijgen van *resource control*

De sociale status van kinderen binnen een sociaal netwerk kan verklaard worden middels de *resource control theory*. Deze theorie stelt dat kinderen strategieën gebruiken om sociale dominantie te verwerven, waarbij dominantie wordt uitgedrukt in termen van *resource control* (Hawley, 1999, 2003). *Resource control* geeft aan in welke mate kinderen toegang hebben tot bepaalde hulpbronnen (*resources*), zoals vriendschappen of voorwerpen (Aleva, Blank, & Pronk, 2012; Hawley, Little, & Card, 2007).

Hawley (2003, 2007) onderscheidt coërcieve en prosociale strategieën om *resource control* te verkrijgen. Coërcieve strategieën zijn directe en agressieve manieren om toegang te verkrijgen tot schaarse hulpbronnen, zoals wegnemen van speelgoed of bedreigen van anderen (Olthof et al., 2011). Kinderen die coërcieve strategieën gebruiken, coërcieve controllers, worden gekenmerkt door agressie, vijandigheid, extrinsieke motivatie voor vriendschappen, weinig waardering voor intimiteit en veel betrokkenheid bij conflicten (Hawley, 2003, 2007; Olthof et al.). Daarentegen wordt bij prosociale strategieën gebruik gemaakt van wederkerigheid en samenwerking, zoals ruilen van speelgoed of profiteren van vriendschappen. Kinderen die vooral prosociale strategieën gebruiken, prosociale controllers, worden gezien als sociaal vaardig, hebben een intrinsieke motivatie voor het sluiten van vriendschappen, waarderen intimiteit en zijn weinig betrokken bij conflicten (Hawley, 2003).

Naast de hierboven beschreven coërcieve en prosociale controllers, zijn er ook kinderen die beide strategieën toepassen (Hawley et al., 2007). Zij worden bi-strategen genoemd (Hawley, 2003). Wanneer beide strategieën worden toegepast, leidt dit tot de hoogste mate van *resource control* (Hawley, 2003, 2007; Roseth et al., 2011). Hawley (1999) beweert dat bi-strategisch zijn een succesvolle manier is om aan de top van de dominantie hiërarchie te komen. Hawley (2003) beschrijft naast coërcieve, prosociale en bi-strategische controllers ook *non-controllers*, zij gebruiken geen strategieën (Hawley, Little, & Card, 2008) en als restgroep zijn er de *typicals*, zij maken slechts matig (*moderate*) gebruik van sociale strategieën (Olthof et al., 2011).

Volgens het onderzoek van Olthof et al. (2011) in de laatste klassen van de basisschool gebruiken daders vaak coërcieve strategieën of zijn ze bi-strategisch. Onder slachtoffers worden alle vormen van strategiegebruik gelijkmatig vertegenwoordigd. Dader-slachtoffers zijn vaak bi-strategen en gebruiken dus zowel coërcieve als prosociale

strategieën. De neutrale groep, kinderen die niet betrokken zijn bij het pesten, maken nauwelijks tot geen gebruik van bovenstaande strategieën (Olthof, et al.).

Pesten en sociale status

Sociale status is de mate waarin iemand zichtbaar is in de groep, gerespecteerd wordt en invloed kan uitoefenen op anderen (Salmivalli & Peets, 2009). Onderzoeken met betrekking tot sociale status bij kinderen uit de bovenbouw van de basisschool meten onder andere de waargenomen populariteit. Dit is de mate waarin leeftijdsgenoten kinderen nomineren als populair of onpopulair (Andreou, 2006). Waargenomen populariteit is gerelateerd aan sociaal aanzien, sociale invloed en sociale reputatie (Olthof et al., 2011). Onderzoek bij Nederlandse kinderen tussen de 10 en 15 jaar laat zien dat waargenomen populariteit sterk correleert met aardig gevonden worden (Poorthuis, Thomaes, Denissen, Van Aken, & De Castro, 2012). Het is echter niet significant gerelateerd aan prosociaal gedrag (LaFontana & Cillessen, 2002).

Hoewel ouders aan het eind van de basisschool en begin van de middelbare school niet geliefd zijn (Dijkstra, Lindenberg, & Veenstra, 2008; Lease, Musgrove, & Axelrod, 2002; Vaillancourt, Hymel, & McDougall, 2003), worden zij wel gezien als de populaire kinderen van de klas (Lease et al.; Nesdale & Scarlett, 2004; Reijntjes et al., 2013; Vaillancourt et al.). Daarnaast hebben ouders meer *resource control* dan hun leeftijdsgenoten (Olthof et al., 2011; Reijntjes et al.).

Ook slachtoffers in deze leeftijd zijn niet geliefd (Salmivalli et al., 1998; Scholte, Engels, Haselager, & De Kemp, 2004). Ze hebben een minder centrale rol in de groep, minder vrienden (Mouttapa, Valente, Gallaher, Rohrbach, & Unger, 2004) en hebben weinig *resource control* (Olthof et al., 2011; Reijntjes et al., 2013). Slachtoffers worden door leeftijdsgenoten als minst populair gezien (Olthof et al.).

Dader-slachtoffers in de laatste klassen van de basisschool zijn in vergelijking met ouders meer geïsoleerd (Veenstra et al., 2005), minder sociaal dominant en hebben minder *resource control* (Olthof et al., 2011; Reijntjes et al., 2013). Dader-slachtoffers worden door leeftijdsgenoten gezien als populairder dan slachtoffers, maar minder populair dan ouders (Olthof et al.).

Zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen

Het succesvol toepassen van coërcieve en prosociale strategieën vraagt om sociale vaardigheden (Hawley, 2003, 2007), waar de zelfwaargenomen sociale competentie een belangrijk aspect van kan zijn. Volgens Olthof et al. (2011) hoeft het gebruik van strategieën niet altijd te leiden tot een toename in sociale status. Het ontbreken van een positief zelfvertrouwen of een stabiele waargenomen sociale competentie zou er voor kunnen zorgen dat gedrag dat nodig is voor succesvolle sociale

interacties, zoals dominantie en overtuigingskracht, uit blijven (Vaughn & Santos, 2007). Hier is tot op heden nog geen direct onderzoek naar gedaan.

Zelfwaargenomen sociale competentie kan opgesplitst worden in een individueel gevoel van eigenwaarde en een waargenomen oordeel van sociale acceptatie door leeftijdsgenoten (Arsenio & Lemerise, 2002). Tezamen omvat het de mate van individuele overtuiging om sociale rollen en interacties succesvol uit te voeren.

Er is tegenstrijdig onderzoek over zelfvertrouwen bij ouders. Zij zouden volgens Olweus (2003) geen opvallend lager zelfvertrouwen hebben dan andere kinderen, maar dit zou wel lager zijn dan kinderen die niet betrokken zijn bij pestgedrag. Onderzoek van Salmivalli en Peets (2009) sluit hierbij aan. Ook hun gevoel van sociale competentie zou laag zijn (O'Moore & Kirkham, 2001). Volgens Andreou (2001) hebben ouders uit de bovenbouw van de basisschool een lage zelfwaardering die ze uiten naar hun leeftijdsgenoten door middel van verbaal of fysiek geweld.

Kinderen uit de bovenbouw van de basisschool die slachtoffer van pesten zijn, hebben weinig zelfvertrouwen. Ze voelen zich niet gewaardeerd en niet adequaat genoeg om zich te verweren (Andreou, 2001). Een hoge frequentie van het pestgedrag zorgt voor een lager wordend gevoel van zelfwaargenomen sociale competentie (O'Moore & Kirkham, 2001) bij kinderen van 8 tot 18 jaar. Hierbij is een vicieuze cirkel mogelijk; als kinderen en adolescenten gepest worden verlaagt hun zelfvertrouwen, waardoor het kind nog kwetsbaarder wordt en victimisatie toeneemt (Salmivalli, Kaukiainen, Kaistaniemi, & Lagerspetz, 1999).

De relatie tussen gepest worden en een laag zelfvertrouwen zou ook gelden voor vader-slachtoffers in de adolescentie, vaak gecombineerd met kenmerken van neuroticisme (Andreou, 2001; O'Moore & Kirkham, 2001). Volgens Mynard en Joseph (1997) voelen vader-slachtoffers in de leeftijd van 8 tot 13 jaar zich hiernaast in vergelijking met ouders en slachtoffers het minst sociaal geaccepteerd. Andreou suggereert dat het lage gevoel van zelfwaargenomen sociale competentie bij vader-slachtoffers uit de bovenbouw van de basisschool hen dermate belemmert, dat het toepassen van hun sociale vaardigheden hierdoor benadeeld wordt.

Dit onderzoek

Dit onderzoek heeft zich gefocust op kinderen in de brugklas. Binnen deze groep is weinig empirisch onderzoek gedaan naar het verband tussen strategiegebruik en pesten. Wanneer kinderen van de basisschool naar de middelbare school gaan, komen ze in een nieuwe groep waarin status nog moet worden vastgesteld (Pellegrini & Long, 2002; Sijtsema, Veenstra, Lindenberg, & Salmivalli, 2009; Vaillancourt et al., 2003). Het is aannemelijk dat sociale vaardigheden hier een belangrijke rol bij spelen (Schäfer et al., 2005). Dit onderzoek richt zich daarom op het strategiegebruik en de sociale status van

dader-slachtoffers, vergeleken met daders, slachtoffers, en neutrale kinderen in de brugklas.

Op basis van de eerder besproken literatuur verwachtten we dat dader-slachtoffers in de brugklas hoger zouden scoren op waargenomen populariteit en op het gebruik van coërcieve en prosociale strategieën om *resource control* te verkrijgen dan slachtoffers, maar lager dan daders. Hiernaast verwachtten we dat de neutrale groep, die niet valt onder daders, slachtoffers of dader-slachtoffers, tussen de slachtoffers en de dader-slachtoffers zou scoren. Tot slot verwachtten wij dat dader-slachtoffers en slachtoffers het laagste zouden scoren op zowel zelfwaargenomen sociale competentie als zelfvertrouwen en de neutrale groep het hoogste.

Methode

Participanten

De gebuikte data in dit onderzoek maken deel uit van een groter onderzoek over pesten en sociale dominantie (samenwerkingsverband tussen Vrije Universiteit van Amsterdam, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Utrecht). Het aantal benaderde participanten bestond uit 2716 leerlingen, afkomstig uit 115 brugklassen van 26 middelbare scholen verspreid over Nederland. Nadat scholen toezegging hadden gegeven, hebben ouders en kinderen de gelegenheid gekregen om bezwaar te maken voor deelname aan het onderzoek. Hierdoor werd een vrijwillige deelname, *informed consent*, gerealiseerd (Neuman, 2012). 56 ouders of kinderen (2,1%) hadden bezwaar gemaakt. Hiernaast waren op het moment van afname 303 kinderen (11,2%) niet in staat om deel te nemen aan het onderzoek vanwege afwezigheid door ziekte of tandartsafspraken. In totaal namen 2413 leerlingen deel aan het onderzoek ($N = 2413$; 49,1% jongens, 50,9% meisjes). De gemiddelde leeftijd van deze leerlingen was 13 jaar en 3 maanden ($M_{age} = 13$ jaar en 3 maanden, $SD = 7,1$ maanden). De etnische samenstelling en het opleidingsniveau van de participanten is niet bekend (de betreffende data waren nog niet beschikbaar).

Procedure

Deelnemende klassen maken deel uit van een tweede meting. Deze meting betrof kinderen die in de vorige meting (toen ze in groep 8 zaten) meededen aan het onderzoek en hun huidige klasgenoten uit de brugklas. De dataverzameling bestond per leerling uit een individuele zelf-rapportage vragenlijst en uit een individuele peerrapportage vragenlijst, die beide op de computer zijn afgenomen. De dataverzameling nam maximaal 2 lessen in beslag. Leerlingen hebben de vragenlijst onder begeleiding van de onderzoeksassistenten ingevuld. Om te garanderen dat het afnemen van de

onderzoeksinstrumenten correct werd uitgevoerd, was voor de onderzoeksassistenten een onderzoeksprotocol opgesteld.

Meetinstrumenten

Pestrollenvragenlijst. Voor het toekennen van verschillende pestrollen is binnen de individuele vragenlijst gebruik gemaakt van de internetversie van de Pestrollenvragenlijst [PRV] op basis van peernominaties (Van der Meulen & Olthof, 2012). Er is hierbij gebruik gemaakt van de indeling van pestrollen volgens Olthof, et al. (2011). Hierin wordt onderscheid gemaakt in daders, slachtoffers, dader-slachtoffers, meelopers, aanmoedigers, buitenstaanders, verdedigers en niet-betrokken leerlingen. Voor het huidige onderzoek zijn alleen de pestrollen daders, slachtoffers, dader-slachtoffers en de neutrale groep van niet-betrokken leerlingen vergeleken.

Verschillende vormen van pesten kwamen in deze vragenlijst aan bod, namelijk fysiek, materieel, verbaal, direct sociaal en indirect sociaal pesten. Onder fysiek pesten wordt verstaan het duwen, slaan of bang maken van de ander. Met materieel pesten wordt spullen van anderen afpakken, vernielen of kwijt maken bedoeld. Verbaal pesten wordt gedefinieerd als iemand beledigen, belachelijk maken of iemand met opzet in verlegenheid brengen. Onder direct sociaal pesten wordt verstaan het gewoon weglopen van iemand die wil spelen, tegen een kind zeggen dat hij of zij weg moet gaan of gewoon niet luisteren naar een kind. Indirect sociaal pesten kan bestaan uit anderen een slechte naam bezorgen, lelijke dingen over andere kinderen vertellen of er voor zorgen dat anderen slecht over die kinderen gaan denken.

Voor het invullen van de vragenlijst kregen de kinderen een uitleg over de definitie van pesten waarin de drie basale kenmerken, zoals in de inleiding benoemd, voorkwamen. Bij elke vorm van pesten werden drie vragen gesteld om respectievelijk slachtoffers, initiatiefnemende daders en meelopers te meten: "Weet jij kinderen in de klas die zo gepest worden? Kun jij mij die namen noemen?" "Weet jij kinderen in de klas die zo pesten?" en "Nou heb jij [naam pester] genoemd. Is [naam pester] iemand die begint met pesten of iemand die gaat meedoen met pesten?" Vervolgens werden vragen gesteld over aanmoedigers, buitenstaanders en verdedigers, maar die zijn hier buiten beschouwing gelaten. Na het beantwoorden van alle vragen zijn per vraag proportiescores verkregen die variëren tussen 0 en 1. Deze scores werden berekend door het aantal nominaties dat een kind heeft ontvangen te delen door het aantal deelnemende klasgenoten (dat wil zeggen het aantal nominatoren) min 1 (het kind zelf).

Vervolgens werden per kind voor pesten en victimisatie globale scores berekend door het gemiddelde van de twee hoogst gescoorde pestrollen te nemen, om een algemene score te verkrijgen die de best passende pestrol weergeeft (Olthof et al., 2011; Witvliet et al., 2010). Een kind werd als dader ($n = 122$; 73,8% jongens), slachtoffer (n

= 173; 53,8% jongens) of dader-slachtoffer ($n = 103$; 72,8% jongens) beschouwd als de globale score op de betreffende pestrol(len) boven .15 lag en deze score hoger was dan op de andere pestrollen. Kinderen die lager scoorden dan .15 op alle pestrollen werden beschouwd als de neutrale groep ($n = 828$; 59,5% jongens) (Olthof et al.).

Strategiegebruik. Door middel van zelfrapportage en peernominaties werd ook strategiegebruik gemeten volgens procedures van Olthof et al. (2011) gebaseerd op Hawley (e.g., 2007). Er werden vragen gesteld over prosociaal en coërcief strategiegebruik. De vragenlijst over zelfrapportage bij gebruik van prosociale strategieën bestond uit zes vragen als: "Hoe vaak doe jij heel aardig om te krijgen wat je zelf wilt?". Een voorbeeld van een vraag over coërcief strategiegebruik is: "Hoe vaak probeer jij anderen zover te krijgen dat ze doen wat jij zegt, ook als die anderen daar eigenlijk geen zin in hebben?" Deze vragen werden beantwoord aan de hand van een vijfpuntschaal van 0 (nooit of bijna nooit) tot 4 (heel vaak). De scores waren het gemiddelde van de scores op de betreffende items. De betrouwbaarheid is apart bekeken voor prosociaal strategiegebruik ($\alpha = .76$) en coërcief strategiegebruik ($\alpha = .86$). Bij het berekenen van prosociaal strategiegebruik is vraag 4 weggelaten ("Hoe vaak bedenk jij dingen die anderen leuk vinden en waar anderen aan mee willen doen?"), omdat dit item de betrouwbaarheid verlaagde. Dit komt overeen met resultaten van Olthof et al..

Bij de vragenlijst voor peernominaties moesten de participanten dezelfde zes vragen beantwoorden, maar nu over hun klasgenoten. De vragen begonnen met de zin: "Welke kinderen in de klas ...". Hierbij zijn weer proportiescores voor iedere vraag berekend om de klassengroottes niet mee te laten tellen. De scores waren het gemiddelde van de scores op de betreffende items. De betrouwbaarheid is apart bekeken voor prosociaal strategiegebruik ($\alpha = .83$) en coërcief strategiegebruik ($\alpha = .94$). Bij het berekenen van prosociaal strategiegebruik is vraag 4 weggelaten, omdat dit item de betrouwbaarheid aanzienlijk verlaagde. Dit komt, zoals eerder genoemd, overeen met resultaten van Olthof et al. (2011).

Waargenomen populariteit. Waargenomen populariteit werd gemeten door participanten tijdens de individuele vragenlijst te vragen welke medeleerlingen als populair en welke als niet populair werden beschouwd in de klas. De gestandaardiseerde populariteitsscore werd per klas berekend door de z-score van de 'niet populair' beoordelingen af te trekken van de z-score van de 'populair' beoordelingen die per leerling verkregen zijn. Daarna werden de scores nogmaals per klas gestandaardiseerd (Cillessen & Mayeux, 2004).

Resource control. Door middel van zelfrapportage en peernominaties werd *resource control* gemeten volgens de procedures van Olthof et al. (2011) gebaseerd op Hawley (e.g., 2007). De vragenlijst met zelfrapportage bestond uit zes vragen als: "Hoe vaak krijg jij in een spel meestal de leukste dingen te doen?" Deze vragen werden

beantwoord aan de hand van een vijfpuntschaal, lopend van 0 (nooit of bijna nooit) tot 4 (heel vaak). De score op *resource control* was de gemiddelde score op de zes items ($\alpha = .83$).

Bij de vragenlijst voor peernominaties moesten de participanten dezelfde zes vragen beantwoorden, maar nu over hun klasgenoten. De vragen begonnen met: "Welke kinderen in de klas ...". Hierbij zijn voor elke vraag proportiescores berekend, om invloed van de klassengrootte te voorkomen (Olthof et al., 2011). De score is het gemiddelde van de zes proportiescores ($\alpha = .87$).

Zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen. Zelfvertrouwen en zelfwaargenomen sociale competentie werden gemeten door gebruik te maken van twee subschalen van de Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten [CBSA] (Treffers et al., 2002). Dit meetinstrument is door de Commissie testangelegenheden Nederland [COTAN] beoordeeld als voldoende tot goed, met uitzondering van de criteriumvaliditeit. Een kanttekening hierbij is wel dat de gebruikte normen verouderd zijn (Egberink, Vermeulen, & Frima, 2003). De schalen sociale acceptatie en gevoel van eigenwaarde bestaan beide uit 5 items op een vierpuntschaal. Het meest competente antwoord krijgt een waarde van 4 toegekend en het minst competente antwoord een waarde van 1 (daartoe moesten sommige items worden omgepooled). De vragenlijst over sociale acceptatie bestond uit stellingen als: "Sommige jongeren hebben veel vrienden. Anderen jongeren hebben niet zo veel vrienden." De vragenlijst over gevoel van eigenwaarde bestond uit stellingen als: "Sommige jongeren zijn vaak teleurgesteld in zichzelf. Anderen jongeren zijn haast nooit teleurgesteld in zichzelf." Aan beide kanten van de stellingen konden de participanten kiezen welke van de twee stellingen deels of volledig bij hen paste. Per twee tegengestelde stellingen kon één antwoord gekozen worden. De betrouwbaarheid is apart berekend voor sociale acceptatie ($\alpha = .73$) en gevoel van eigenwaarde ($\alpha = .70$). Vragen 1 en 3 van sociale acceptatie zijn weggelaten ("Niet gauw aardig gevonden worden" en "Door weinig mensen aardig gevonden worden"), omdat deze items de betrouwbaarheid aanzienlijk verlaagde ($\alpha = .63$). De ruwe scores van beide categorieën zijn gebruikt om een gemiddelde score te berekenen.

Resultaten

Om de hypothesen te toetsen zijn vier verschillende groepen met elkaar vergeleken, namelijk daders, slachtoffers, dader-slachtoffers en een neutrale groep. Deze groepen zijn vergeleken op de afhankelijke variabelen strategiegebruik, waargenomen populariteit, *resource control*, zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen. Voorafgaand aan de toetsing is met behulp van een correlatietoets nagegaan of er samenhang bestond tussen de afhankelijke variabelen. De correlaties tussen de afhankelijke variabelen staan in tabel 1.

Voorafgaand aan de analyse is gecontroleerd of aan de assumpties van de MANOVA is voldaan. Om te voldoen aan de assumptie van normaliteit is gekozen om een scheefheid van 1,5 als grens te nemen. Aangezien bij *resource control* de scores scheef verdeeld waren, zijn deze scores met behulp van de RANKIT-procedure per klas genormaliseerd (Olthof et al., 2011). Dit reduceerde de scheefheid voldoende. De assumptie van homogeniteit van varianties werd geschonden door de variabele waargenomen populariteit. Daarom is gekozen om de post hoc *Games-Howell* uit te voeren. Deze methode houdt rekening met heterogeniteit van varianties en ongelijke groepsgroottes (Field, 2009).

Met behulp van een multivariate variantieanalyse [MANOVA] is gekeken naar de statistische verschillen tussen de groepen (Field, 2009). De multivariate toets liet een hoofdeffect van pestrollen zien (Wilk's Lambda = .21, $F(27,3479) = 64.68$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .33$). Alle univariate toetsen lieten significante verschillen tussen de groepen zien (tabel 2). In de laatste kolom staat de effectgrootte vermeld om aan te geven hoe groot het verschil in scores tussen de verschillende pestrollen is. Deze effectgrootte wordt aangegeven met de partiële eta-kwadraat (η_p^2). Volgens de indeling van Cohen mag van een klein verschil worden gesproken als $\eta_p^2 = 0,1$, van een matig verschil als $\eta_p^2 = 0,3$ en van een groot verschil als $\eta_p^2 = 0,5$ (Field).

Strategiegebruik. Voor strategiegebruik is gekeken naar de beoordelingen van zelfrapportage en peernominaties.

Kijkend naar de zelfrapportage scores de ouders het hoogst op pro sociaal strategiegebruik. Zij scoren significant hoger dan de slachtoffers ($p = .005$) en de neutrale groep ($p = .002$). Vervolgens scoren de vader-slachtoffers het hoogst. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep ($p = .022$) en de slachtoffers ($p = .042$). Slachtoffers scoren het laagst. De verschillen tussen ouders en vader-slachtoffers en tussen de neutrale groep en slachtoffers zijn niet significant.

Uit peernominaties blijkt dat ouders het hoogst scoren op pro sociaal strategiegebruik. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep en slachtoffers ($p < .001$). Vervolgens scoren de vader-slachtoffers het hoogst. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep en slachtoffers ($p < .001$). Slachtoffers scoren hoger dan de neutrale groep ($p = .019$). De neutrale groep scoort het laagst. Het verschil tussen ouders en vader-slachtoffers is niet significant.

Kijkend naar de zelfrapportage scores de ouders het hoogst op coërcief strategiegebruik. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep en slachtoffers ($p < .001$). Vervolgens scoren de vader-slachtoffers het hoogst. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep en slachtoffers ($p = .001$). De slachtoffers scoren het laagst. De verschillen tussen vader-slachtoffers en ouders en de neutrale groep en slachtoffers zijn niet significant.

Uit peernominaties blijkt dat ouders het hoogste scores op coërcief strategiegebruik. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep en slachtoffers ($p < .001$) en vader-slachtoffers ($p = .012$). Vervolgens scoren de vader-slachtoffers het hoogste. Zij scoren significant hoger dan de neutrale groep en slachtoffers ($p < .001$). Het verschil tussen slachtoffers en de neutrale groep is niet significant.

Waargenomen populariteit. De posthoc procedure liet zien dat ouders significant hoger scoorden dan de andere groepen ($p < .001$) op waargenomen populariteit. De neutrale groep scoort significant hoger dan slachtoffers ($p < .001$) en vader-slachtoffers ($p = .003$). Vader-slachtoffers scoren significant hoger dan slachtoffers ($p < .001$).

Resource control. Voor *resource control* is gekeken naar de beoordelingen van zelfrapportage en peernominaties.

Kijkend naar de zelfrapportage scoren de ouders het hoogste op *resource control*. Zij scoren significant hoger dan de slachtoffers en de neutrale groep ($p < .001$) en vader-slachtoffers ($p = .004$). Vervolgens scoort de neutrale groep het hoogste. Deze scoort significant hoger dan de slachtoffers ($p < .001$). Vader-slachtoffers scoren significant hoger dan slachtoffers ($p = .001$). Het verschil tussen de neutrale groep en vader-slachtoffers is niet significant. Slachtoffers hebben de laagste score.

Uit peernominaties blijkt dat ouders het hoogste scoren op *resource control*. Zij scoren significant hoger dan de andere groepen ($p < .001$). Vervolgens scoren de vader-slachtoffers het hoogste. Zij scoren significant hoger dan slachtoffers ($p < .001$) en de neutrale groep ($p = .011$). De neutrale groep scoort significant hoger dan de slachtoffers ($p < .001$). Slachtoffers scoren het laagste.

Zelfwaargenomen sociale competentie. De ouders scoorden significant hoger dan slachtoffers ($p < .001$), vader-slachtoffers ($p = .05$) en de neutrale groep ($p = .003$). Vervolgens heeft de neutrale groep de meest zelfwaargenomen sociale competentie. Zij scoren significant hoger dan de ouders ($p = .003$) en slachtoffers ($p < .001$). Vader-slachtoffers scoren significant hoger dan slachtoffers ($p < .001$). Slachtoffers hebben het minst zelfwaargenomen sociale competentie. Het verschil tussen vader-slachtoffers en de neutrale groep is niet significant.

Zelfvertrouwen. De neutrale groep en de ouders hebben het meeste zelfvertrouwen. Het verschil tussen ouders en de neutrale groep is niet significant. De neutrale groep scoort significant hoger dan vader-slachtoffers en slachtoffers ($p < .001$). Ouders scoren ook significant hoger dan vader-slachtoffers ($p = .005$) en slachtoffers ($p = .013$). Het verschil tussen slachtoffers en vader-slachtoffers is niet significant en zij hebben beiden de laagste scores op zelfvertrouwen.

Tabel 1
Correlaties tussen Afhankelijke Variabelen (Pearson Correlaties)

	Waargenomen populariteit	<u>Resource control</u>		<u>Coërcief strategiegebruik</u>		<u>Prosociaal strategiegebruik</u>		Zelfwaargenomen sociale competentie	Zelfvertrouwen
		Zelfrapportage	Peernominatie	Zelfrapportage	Peernominatie	Zelfrapportage	Peernominatie		
Waargenomen populariteit	-								
Resource control (zelfrapportage)	.30**	-							
Resource control (peernominatie)	.66**	.24**	-						
Coërcief strategiegebruik (zelfrapportage)	.16**	.50**	.15**	-					
Coërcief strategiegebruik (peernominatie)	.38**	.17**	.51**	.21**	-				
Prosociaal strategiegebruik (zelfrapportage)	.09**	.48**	.09**	.76**	.14**	-			
Prosociaal strategiegebruik (peernominatie)	.30**	.14**	.42**	.18**	.79**	.16**	-		
Zelfwaargenomen sociale competentie	.37**	.51**	.25**	.19**	.13**	.17**	.11**	-	
Zelfvertrouwen	.07**	.16**	.04	-.14**	-.04*	-.14**	-.08**	.36**	-

Noot. * p < .05
 ** p < .01

Tabel 2

MANOVA Resultaten voor het Hoofdeffect van Pestrollen

Afhankelijke variabele	Dader	Slachtoffer	Dader-slachtoffer	Neutraal	<i>F</i> (df1,df2)	<i>p</i>	η_p^2
	n=122	n=173	n=103	n=828			
Waargenomen populariteit	1.12(.76)	-1.44(.74)	-.22(.90)	.15(.78)	2.2(3,12)	<.001	.41
Resource control zelfrapportage	3.06(.84)	2.31(.74)	2.68(.81)	2.69(.67)	6.39(3,1199)	<.001	.06
Resource control peernominaties	1.30(.74)	-.46(.71)	.26(.87)	-.03(.85)	5.74(3,1199)	<.001	.23
Prosociaal strategiegebruik zelfrapportage	1.94(.88)	1.61(.67)	1.84(.67)	1.63(.67)	7.99(3,1199)	<.001	.02
Prosociaal strategiegebruik peernominatie	.07(.06)	.02(.02)	.06(.06)	.01(.02)	149.5(3,1199)	<.001	.34
Coërcief strategiegebruik zelfrapportage	2(.96)	1.51(.69)	1.87(.77)	1.56(.63)	15.6(3,1199)	<.001	.05
Coërcief strategiegebruik peernominatie	.14(.10)	.01(.02)	.09(.11)	.01(.02)	229.6(3,1199)	<.001	.43
Zelfwaargenomen sociale competentie	2.85(.69)	2.02(.59)	2.59(.78)	2.61(.64)	8.48(3,1199)	<.001	.11
Zelfvertrouwen	3.17(.56)	2.94(.68)	2.90(.60)	3.17(.55)	5.48(3,1199)	<.001	.03

Conclusie en discussie

Dit onderzoek had als doel om de verschillen in strategiegebruik, waargenomen populariteit, *resource control*, zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen met betrekking tot pestgedrag van dader-slachtoffers te vergelijken met pestgedrag van daders, slachtoffers en een neutrale groep in de brugklas.

Resource control

Verwacht werd dat dader-slachtoffers hoger zouden scoren op *resource control* dan slachtoffers, maar lager dan daders. Zelfrapportage en peernominaties toonden inderdaad aan dat dader-slachtoffers hoger scoorden op *resource control* dan slachtoffers, maar lager dan daders. Hiernaast werd verwacht dat de neutrale groep tussen de slachtoffers en de dader-slachtoffers zou scoren. Uit peernominaties blijkt deze voorspelling juist te zijn, maar wanneer gekeken wordt naar zelfrapportage zijn de verschillen tussen de dader-slachtoffers en de neutrale groep statistisch niet significant. In eerder onderzoek van Olthof et al. (2011) had de neutrale groep de minste *resource control* en bleken dader-slachtoffers ook veel *resource control* te hebben wanneer naar peernominaties werd gekeken. In het onderzoek van Olthof et al. is zelfrapportage buiten beschouwing gelaten.

Pesten en sociale status

Om een beeld te krijgen van de sociale status van leerlingen met verschillende pestrollen, werd in dit onderzoek gekeken naar het verschil in waargenomen populariteit. Hierbij werd verwacht dat dader-slachtoffers hoger zouden scoren dan slachtoffers op waargenomen populariteit, maar lager dan daders. De neutrale groep zou tussen de slachtoffers en dader-slachtoffers scoren, net zoals bij *resource control*. Uit dit onderzoek bleek dat daders, zoals in onderzoek van Lease et al. (2002), het hoogst scoorden. Dader-slachtoffers bleken inderdaad lager te scoren dan daders en hoger dan slachtoffers, dit is in overeenstemming met het onderzoek van Olthof et al. (2011). In tegenstelling tot onderzoek van Olthof et al. bleek de neutrale groep leerlingen tussen de dader-slachtoffers en daders te scoren.

Zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen

Tot slot zijn er hypothesen opgesteld over verschillen in zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen. Ten eerste werd verwacht dat dader-slachtoffers het laagst zouden scoren op zelfwaargenomen sociale competentie en neutrale kinderen het hoogst. Resultaten uit de MANOVA komen hier niet mee overeen. In de steekproef hadden slachtoffers de laagste zelfwaargenomen sociale competentie. Dader-slachtoffers scoorden na de slachtoffers het laagst. In plaats van de verwachte neutrale groep scoorden daders het hoogste op zelfwaargenomen sociale competentie. Deze resultaten zijn tegenstrijdig met de studie van O'Moore en Kirkham (2001), maar staan wel in lijn

met de tegenstrijdige resultaten van bestaand onderzoek, zoals dat van Olweus (2003). Opvallend is het niet significante verschil tussen dader-slachtoffers en de neutrale groep.

Ten tweede werd verwacht dat dader-slachtoffers ook het laagste zouden scoren op zelfvertrouwen en de neutrale groep wederom het hoogste. Deze hypothese is gedeeltelijk bevestigd. De neutrale groep scoorde samen met de daders inderdaad het hoogst. Deze hoge score van daders kan mogelijk verklaard worden door de hoge scores van daders op waargenomen populariteit en *resource control* binnen deze studie. Dit sluit aan bij de studie van Olthof et al. (2011). Hiernaast was geen significant verschil tussen dader-slachtoffers en slachtoffers. Deze lage score impliceert dat het hebben van een slachtofferrol binnen pestgedrag een laag zelfvertrouwen kan voorspellen, ongeacht of de persoon ook kenmerken van een dader bezit. De gemeenschappelijke kenmerken van dader-slachtoffers en slachtoffers op het gebied van internaliserende problemen kunnen hier mogelijk de basis van zijn (Andreou, 2001).

Kortom, uit bovenstaande blijkt dat daders meer gebruik maken van strategieën en hierdoor meer waargenomen populariteit, *resource control*, zelfvertrouwen en zelfwaargenomen sociale competentie hebben. Dit sluit aan bij eerder onderzoek van Garandeau en Cillessen (2006) die laten zien dat pesters sociale vaardigheden bezitten. Slachtoffers scoren daarentegen laag op alle bovenstaande variabelen. Dader-slachtoffers scoren telkens tussen de daders en slachtoffers.

Sterke punten en limitaties van dit onderzoek

Tijdens dit onderzoek is gebruik gemaakt van een relatief grote onderzoeksgroep van daders (N=122), slachtoffers (N=173), dader-slachtoffers (N=103) en een neutrale groep (N=828). De kans op een normaal verdeelde steekproef is hierdoor groter en de generalisatiemogelijkheden zijn beter (Neuman, 2012).

Wanneer kinderen van de basisschool naar de middelbare school gaan, moeten ze opnieuw groepen gaan vormen waarbij hun persoonlijkheid en sociale vaardigheden een belangrijke rol gaan spelen (Schäfer et al., 2005). Dit onderzoek heeft zich daarom gericht op de brugklas. Hier is eerder nog weinig empirisch onderzoek naar gedaan.

Een ander sterk punt van bovenstaand onderzoek is, dat er meerdere afhankelijke variabelen met elkaar zijn vergeleken, namelijk strategiegebruik, waargenomen populariteit, *resource control*, zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van zelfrapportage en peernominatie voor de variabelen strategiegebruik en *resource control*. In volgend onderzoek wordt peernominatie aangeraden, omdat hierbij beter gediscrimineerd wordt tussen de verschillende groepen.

Ook hebben wij in ons onderzoek de dader-slachtoffers als groep meegenomen. Over het gedrag van dader-slachtoffers was eerder nog weinig bekend (Perren & Alsaker, 2006; Schwartz, 2000). Bij dit onderzoek is meer informatie verkregen over het strategiegebruik van dader-slachtoffers.

Naast bovenstaande positieve aspecten kent dit onderzoek ook een aantal limitaties. Ten eerste bleek de betrouwbaarheid van de CBSA erg laag. Bij alle gebruikte subschalen was, zelfs na verwijdering van onbetrouwbare items, de alfa niet hoger dan .73. Het is mogelijk dat de betrouwbaarheid van de resultaten hierdoor ook beïnvloed is.

Tot slot is het mogelijk dat schending van de onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden. In de steekproef is een grote groep klassen gebruikt. De kinderen zitten in klassen en op bepaalde scholen, de data zijn hierdoor genest. Hierdoor is het mogelijk dat de significantie van de gevonden resultaten niet juist is. Daarom moet rekening gehouden worden met eventuele generalisatie van de gevonden resultaten uit dit onderzoek. Om hier verder op in te gaan, ging te ver voor een bachelor thesis.

Suggesties voor toekomstig onderzoek

In dit onderzoek is geen rekening gehouden met de invloed van sekse in de verschillende groepen van pestrollen. Dit zou verschil in resultaat kunnen opleveren, omdat meisjes minder directe agressie vertonen, wat wordt gebruikt bij coërcieve strategieën (Goossens, Vermande, & Van der Meulen, 2012). Ook zijn jongens, zoals in de inleiding benoemd, vaker dader-slachtoffer dan meisjes (Pellegrini et al., 1999; Schwartz et al., 2001; Solberg et al., 2007). Wanneer ook op het gebied van sekse verschillen gevonden worden, kan de onderverdeling nog specifiekere geformuleerd worden. Dit kan vervolgens bijdragen aan beter afgestemde interventies tegen pesten.

Ten tweede is in de inleiding gesproken over twee vormen van pesten, namelijk direct en indirect pesten. Een derde vorm van pesten, cyberpesten, heeft de laatste jaren ook de aandacht van onderzoekers. Cyberpesten heeft zowel een direct als indirect karakter, waarbij de dader schadelijke berichten stuurt of beledigend materiaal via bijvoorbeeld internet verspreidt (Salmivalli & Peets, 2009). In dit onderzoek kwam cyberpesten wel voor als onderdeel van sociaal pesten, maar dit was slechts beperkt. Het is dus belangrijk om tijdens de interventie rekening te houden dat pesten niet alleen in klassen of op scholen plaatsvindt, maar tegenwoordig ook steeds meer via het internet.

Daarnaast kunnen de resultaten, zoals eerder vermeld, die verkregen worden door middel van de CBSA beïnvloed zijn door de gevonden lage betrouwbaarheid van dit meetinstrument. Ondanks dit risico zijn geen onverwachte resultaten gevonden. Een derde punt van ontwikkelingen voor toekomstig onderzoek is het analyseren van nieuwe meetinstrumenten op het gebied van sociale competentie en zelfvertrouwen die voor betrouwbaardere resultaten kunnen zorgen. Een suggestie is het meetinstrument 'Sociale

Competentie Observatie Lijst' [SCOL], een vragenlijst waarvan de meest recente versie in 2013 is uitgebracht. De COTAN heeft dit instrument vergelijkbaar beoordeeld als de CBSA, waarbij enkel de criteriumvaliditeit niet voldoende was (Egberink, Vermeulen, & Frima, 2008). De normen van dit instrument zijn daarmee recenter onderzocht dan de CBSA en de kans op een lage betrouwbaarheid zou dan kleiner kunnen zijn. Het wordt aanbevolen om deze optie nader te onderzoeken.

Een laatste kritische kanttekening in dit onderzoek is dat gebruik is gemaakt van een cross-sectioneel onderzoekontwerp. Uit onderzoek van Field (2009) is gebleken dat longitudinaal onderzoek een voordeel geeft boven cross-sectioneel onderzoek. Om een beter beeld te verkrijgen van hoe het gedrag van de verschillende pestrollen zich op de lange termijn voordoet en elkaar beïnvloed, zou dit onderzoek uitgebreid kunnen worden door een longitudinaal onderzoek uit te voeren. Ook kan hierbij de overgang van de basisschool naar de middelbare school worden meegenomen, omdat de nieuwe verhoudingen tussen leerlingen zorgen voor een andere rolverdeling (Pellegrini & Long, 2002; Sijtsema et al., 2009; Vaillancourt et al., 2003). Leerlingen in de eerste klas van de middelbare school komen in een nieuwe klas en moeten de normen en waarden van de school nog leren kennen (Koth, Bradshayw, & Leaf, 2008). De klas-hiërarchie ligt nog niet helemaal vast (Sijtsema et al.; Vaillancourt et al.) en dit kan van invloed zijn op het pestgedrag in de klas. Het kan zinvol zijn om het onderzoek bij deze leerlingen een paar jaar later nog een keer uit te voeren.

Interventies

In dit onderzoek lijkt het zo te zijn dat brugklassers pesten om meer *resource control* te verkrijgen en om populairder gevonden te worden door hun klasgenoten. Om pesten aan te pakken is het belangrijk om deze bovenstaande punten mee te nemen bij de interventie. Pesten is een groepsproces (Salmivalli, 2010). Aangezien de hele groep betrokken is bij pesten, dient de aanpak zich niet alleen op de daders of slachtoffers te richten, maar op de gehele groep (Salmivalli et al., 1998). In een groepsklimaat maken klasgenoten daders juist populairder, terwijl er juist duidelijk gemaakt zou moeten worden dat pestgedrag niet 'cool' is. Daarnaast moet de interventie aansluiten bij de vaardigheden van alle leerlingen met verschillende pestrollen, omdat gebleken is dat er een verschil in sociale vaardigheden en het gebruik van één of meerdere strategieën (coërcief en pro sociaal) bestaat.

Conclusie

Concluderend kan gesteld worden dat dit onderzoek aantoont dat er verschil in strategiegebruik tussen verschillende pestrollen bestaat, wanneer gekeken wordt naar de verschillen tussen daders, slachtoffers, dader-slachtoffers en een neutrale groep. Dit

onderscheid is gevonden in de eerder toegelichte verschillen op de variabelen *resource control*, waargenomen populariteit, zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen.

Kortom, daders maken meer gebruik van strategieën, zowel coërcief als pro sociaal. Ook hebben daders een hogere waargenomen populariteit, meer *resource control*, zelfwaargenomen sociale competentie en zelfvertrouwen. Terwijl slachtoffers juist laag scoren op deze variabelen. Dader-slachtoffers scoren telkens tussen de daders en slachtoffers.

Literatuurlijst

- Aleva, L., Blank, S., & Pronk, J. (2012). Verklaren en voorspellen van gedrag in peestsituaties. In F. Goossens, M. Vermande & M. Van der Meulen (eds.), *Pesten op school. Achtergronden en interventies* (pp. 57-76). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behaviour in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology, 21*, 59-66. doi:10.1080/01443410020019830
- Andreou, E. (2006). Social preference, perceived popularity and social intelligence, relations to overt and relational aggression. *School Psychology International, 35*(1) 339-351. doi:10.1177/0143034306067286
- Arsenio, W. F., & Lemerise, E. A. (2002). Varieties of childhood bullying: Values, emotion processes, and social competence. *Social Development, 10*, 59-73. doi:10.1111/1467-9507.00148
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct en indirect aggression. *Aggressive Behavior, 18*, 117-127.
- Borg, M. G. (1999). The extent and nature of bullying among primary and secondary schoolchildren. *Educational Research, 41*, 137-153. doi:10.1080/0013188990410202
- Cillessen, A. H. N., & Mayeux, L. (2004). From censure to reinforcement: Developmental changes in the association between aggression and social status. *Child Development, 75*, 147-163. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00660.x
- Dijkstra, J. K., Lindenberg, S., & Veenstra, R. (2008). Beyond the class norm: Bullying behavior of popular adolescents and its relation to peer acceptance and rejection. *Journal of Abnormal Child Psychology, 30*(8), 1289-1299. doi:10.1007/s10802-008-9251-7
- Egberink, I. J. L., Vermeulen, C. S. M., & Frima, R. M. (16 mei 2014). COTAN beoordeling 2003, Competentie Belevingsschaal voor Adolescenten. Bekeken via www.cotandocumentatie.nl
- Egberink, I. J. L., Vermeulen, C. S. M., & Frima, R. M. (16 mei 2014). COTAN beoordeling 2008, Sociale Competentie Observatie Lijst [SCOL]. Bekeken via www.cotandocumentatie.nl
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage Publications Ltd.
- Garandeau, C., & Cillessen, A. (2006). From indirect aggression to invisible aggression: A conceptual view on bullying and peer group manipulation. *Aggression and Violent Behavior, 11*, 612-625. doi:10.1016/j.avb.2005.08.005
- Goossens, F., Vermande, M., & Van der Meulen, M. (2012). Pesten: definitie,

- sekseverschillen, prevalentie, verloop en consequenties. In F. Goossens, M. Vermande, & Van der Meulen, M. (eds.), *Pesten op school. Achtergronden en interventies*. (pp. 13-32). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Harel-Fisch, Y., Walsh, S. D., Fogel-Grinvald, H., Amitai, G., Pickett, W., Molcho, M., ... Craig, W. (2011). Negative school perceptions and involvement in school bullying: An universal relationship across 40 countries. *Journal of Adolescence*, *34*, 639-652. doi:10.1016/j.adolescence.2010.09.008
- Hawley, P. H. (1999). The ontogenesis of social dominance: A strategy-based Evolutionary perspective. *Developmental Review*, *19*, 97-132. doi:10.1006/drev.1998.0470
- Hawley, P. H. (2003). Prosocial and coercive configurations of resource control in early adolescence: A case for the well-adapted Machiavellian. *Merrill-Palmer Quarterly*, *49*, 279-309. doi:10.1353/mpq.2003.0013
- Hawley, P. H. (2007). Social dominance in childhood and adolescence: Why social competence and aggression may go hand in hand. In P. H. Hawley, T. D. Little, & P. C. Rodkin (Eds.), *Aggression and adaptation. The bright side to bad behavior* (pp. 1-29). Mahwah (NK) Lawrence Erlbaum Associates.
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Card, N. A. (2007). The allure of a mean friend: Relationship quality and processes of aggressive adolescents with prosocial skills. *International Journal of Behavioral Development*, *31*, 170-180. doi:10.1177/0165025407074630
- Hawley, P. H., Little, T. D., & Card, N. A. (2008). The myth of the alpha male: A new look at dominance-related beliefs and behaviors among adolescent males and females. *International Journal of Behavioral Development*, *32*(1), 76-88. doi:10.1177/0165025407084054
- Koth, C. W., Bradshaw, C. P., & Leaf, P. J. (2008). A multilevel study of predictors of student perceptions of school climate: The effect of classroom-level factors. *Journal of Educational Psychology*, *100*, 96-104. doi:10.1037/0022-0663.100.1.96
- LaFontana, K. M., & Cillessen, A. H. N. (2002). Children's perceptions of popular and unpopular peers. A multimethod assessment. *Developmental Psychology*, *38*, 635-647. doi:10.1037/0012-1649.38.5.635
- Lease, A. M., Musgrove, K. T., & Axelrod, J. L. (2002). Dimensions of social status in preadolescent peer groups: Likability, perceived popularity, and social dominance. *Social Development*, *11*(4), 508-533. doi:10.1111/1467-9507.00213
- Leiner, M., Dwivedi, A. K., Villanos, M. T., Singh, N., Blunk, D., & Peinado, J. (2014). Psychosocial profile of bullies, victims, and bully-victims: a cross-sectional study. *Frontiers in Pediatrics*, *2*, 1-19. doi:10.3389/fped.2014.00001

- Miller, E. (1982). Teasing: A case study in language socialization and verbal play. *The Quarterly Newsletter of the Laboratory of Comparative Human Cognition*, 4, 29-32.
- Mouttapa, M., Valente, T., Gallaher, P., Rohrbach L. A., & Unger, J. B. (2004). Social network predictors of bullying and victimization. *Adolescence*, 39(154), 315-335.
- Mynard, H., & Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 51-54. doi:10.1111/j.2044-8279.1997.tb01226.x
- Nansel, T. R., Overpeck, M. D., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and associations with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association*, 285, 2094-2100. doi:10.1001/jama.285.16.2094
- Nesdale, D., & Scarlett, M. (2004). Effects of group and situational factors on pre-adolescent children's attitudes to school bullying. *International Journal of Behavioral Development*, 28(5), 428-434. doi:10.1080/01650250444000144
- Neuman, W. L. (2012). *Understanding Research*. Boston, New York: Pearson Education International.
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, 27, 269-283. doi:10.1002/ab.1010
- Olthof, T., Goossens, F. A., Vermande, M. M., Aleva, E. A., & Van der Meulen, M. (2011). Bullying as strategic behavior, relations with desired and acquired dominance in peer group. *Journal of school psychology*, 49(3) 339-359. doi:10.1016/j.jsp.2011.03.003
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school. What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell. doi:10.1002/pits.10114
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60, 12-17.
- Pellegrini, A. D., Bartini, M., & Brooks, F. (1999). School bullies, victims and aggressive victims: Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91, 216-224. doi:10.1037/0022-0663.91.2.216
- Pellegrini, A. D., & Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance, and victimization during the transition from primary school through secondary school. *Journal of Developmental Psychology*, 20, 259-280. doi:10.1348/026151002166442
- Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behavior and peer relations of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(1), 45-47. doi:10.1111/j.1469-7610.2005.01445.x
- Poorthuis, A. M. G., Thomaes, S., Denissen, J. J. A., Van Aken, M. A. G., & De Castro, B. O. (2012). Prosocial tendencies predict friendship quality, but not for popular children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 112, 378-388.

- doi:10.1016/j.jecp.2012.04.002
- Reijntjes, A., Vermande, M., Goossens, F. A., Olthof, T., Van de Schoot, R., Aleva, L., & Van der Meulen, M. (2013). Developmental trajectories of bullying and social dominance in youth. *Child Abuse and Neglect*, *37*, 224-234.
doi:10.1016/j.jsp.2012.08.004
- Reijntjes, A., Vermande, M., Olthof, T., Goossens, F. A., Van de Schoot, R., Aleva, L., & Van der Meulen, M. (2013). Costs and benefits of bullying in the context of the peer group: A three wave longitudinal analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *41*, 1217-1229. doi:10.1007/s10802-013-9759-3
- Roseth, C. J., Pellegrini, A. D., Dupuis, D. N., Bohm, C. M., Hickey, M. C., Hilck, C. L., & Peshkam, A. (2011). Preschoolers' bistrategic resource control, reconciliation, and peer regard. *Social Development*, *20*, 185-211. doi:10.1111/j.1467-9507.2010.00579.x
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, *15*, 112-120. doi:10.1016/j.avb.2009.08.007
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., & Lagerspetz, K. M. J. (1999). Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *25*, 1268-1278. doi:10.1177/0146167299258008
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., Kaukiainen, A. (1998). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive behavior*, *22*(1). doi:10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully-victim relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interaction, relationships, and groups* (pp. 322-340). New York: Guilford. doi:10.1007/s10803-009-0830-4
- Scholte, R., Engels, R., Haselager, G., & De Kemp, R. (2004). Stabiliteit in pesten en gepest worden: associaties met sociaal functioneren op de basisschool en middelbare school. *Pedagogiek*, *24*(2), 171-186.
- Schwartz, D. (2000). Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of abnormal child psychology*. *28*(2). 181-192
doi:10.1023/A:1005174831561
- Schwartz, D. U., Proctor, L. J., & Chien, D. H. (2001). The aggressive victim of bullying: Emotional and behavioural dysregulation as a pathway to victimization by peers. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized* (pp.147-174). New York: Guilford.

- Sekol, I., & Farrington, D. P. (2010). The overlap between bullying and victimization in adolescent residential care: Are bully/victims a special category? *Children and Youth Services Review, 32*, 1758-1769. doi:10.1016/j.childyouth.2010.07.020
- Sijtsema, J. J., Veenstra, R., Lindenberg, S., & Salmivalli, C. (2009). Empirical test of bullies' status goals: Assessing direct goals, aggression, and prestige. *Aggressive Behavior, 35*, 57-67. doi:10.1002/ab.20282
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior, 29*, 239-268. doi:10.1002/ab.10047
- Solberg, M. E., Olweus, D., & Endersen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology, 77*, 441-464. doi:10.1348/000709906X105689
- Treffers, Ph. D., A., Goedhardt, A. W., Veerman, J. W., Van den bergh, B. R. H., Ackaert, L. & de Rycke, L. (2002). *Handleiding Competentie Belevingschaal voor Adolescenten*. Lisse: Swets Test Publishers.
- Vaillancourt, T., Hymel, S., & McDougall, P. (2003). Bullying is power: Implications for school-based intervention strategies. *Journal of Applied School Psychology, 19*, 157-176. doi:10.1300/J008v19n02_10
- Van der Meulen, M., & Olthof, T. (2012). Meten van gedrag in pestsituaties. In F. Goossens, M. Vermande, & M. van der Meulen (Eds.), *Pesten op school. Achtergronden en interventies* (pp. 37-56). Den Haag: Boom/Lemma.
- Vaughn, B. E., & Santos, A. J. (2007). An evolutionary-ecological Account of aggressive behavior and trait aggression in human children and adolescents. In P. H. Hawley, T. D. Little, & P. C. Rodkin (Eds.), *Aggression and adaptation: The bright side of bad behavior* (pp. 31-64). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2005). Pesten, over daders, slachtoffers, dader/slachtoffers en niet betrokken leerlingen. *Kind en Adolescent, 26*(3), 305-317. doi:10.1007/BF03060956
- Vermande, M., Van der Meulen, M., Aleva, L., Olthof, T., & Goossens, F. (2011, gewijzigde her-/bijdruk). Pesten. In M. Taal & C. Poleij (Eds.). *Interventies in het onderwijs: werken aan goede verhoudingen* (pp. 71-92). Den Haag: Boom Lemma.
- Warm, T. R. (1997). The role of teasing in development and vice versa. *Journal of Development and Behavioral Pediatrics, 18*, 97-101. doi:10.1097/00004703-199704000-00004
- Witvliet, M., Olthof, T., Hoeksma, J. B., Goossens, F. A., Smits, M. S. I., Koot, H. M. (2010). Peer group affiliation of children: The role of perceived popularity,

likeability, and behavioral similarity in bullying. *Social Development, 19*, 285-303.
doi:10.1111/j.1467-9507.2009.00544.x